

ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ
ARCHAEOLOGY

ՀՏԴ՝ 902.2

DOI: 10.52971/18294316-2025.28.1-61

ԾԱՂԿՈՒՆՔԻ ՎԻՄԱԳՐԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սուսաննա Խ. Ադամյան

ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, Երևան, ՀՀ

Անվտիպում

Նախաբան. ՀՀ Գեղարքունիքի մարզը հարուստ է պատմաճարտարապետական կոթողներով, որոնց թիվն ավելանում է տարեցտարի: XIX դարից սկսած՝ ուսումնասիրողները, լրացնելով իրար, հաղորդել են տեղեկություններ մարզի բնակավայրերի վերաբերյալ: Մեթոդներ և նյութեր. Ընդհանուր առմամբ մարզի Գավառի, Մարտունու և Վարդենիսի տարածաշրջաններից հավաքվել և անցյալ դարի 70-ական թթ. «Դիվան հայ վիմագրության» հատորաշարում հրատարակվել է 1547 արձանագրություն: Բնական և մարդկային ազդեցությունից փրկելու նպատակով վերջին տասնամյակում մեր կողմից հավաքվել և ընդօրինակվել է ավելի քան 160 նորահայտ վիմագիր, միաժամանակ տեղում համեմատել ենք նախորդ հրատարակիչների վերծանությունները՝ կիրառելով համեմատական մեթոդը: Վերլուծություն. Ուսումնասիրված վիմագրերը հիմնականում տապանագրեր են՝ երբեմն գրված անկանոն տառաձևերով: Դրանք հնարավորություն են տալիս հասկանալու բնակչության տեղաբաշխումն ու մշակութային զարգացումը: Արդյունքներ. Սույն ուսումնասիրությունը ներկայացնում է Սևանի տարածաշրջանի Ծաղկունք համայնքի միջնադարյան և նոր ժամանակաշրջանի կոթողներն իրենց վիմագրերով. գյուղի գլխավոր՝ Սբ Հարություն եկեղեցին, կառուցվել է XVII-XVIII դդ., պահպանվել է նաև Սբ Սարգիս եկեղեցին (VII դ.), մատուռներ, դրանց հարակից տարածքներում կա չորս գերեզմանատուն՝ խաչքարերով, տապանաքարերով: Ծաղկունքից մեզ հաջողվեց հավաքել և ընդօրինակել 19 հիշատակագրային բնույթի վիմագիր:

Բանալի բառեր՝ Ծաղկունք, Գեղարքունիք, վիմագիր, խաչքար, եկեղեցի, Սևան, միջնադար, Սբ Հարություն, տապանաքար, ձեռագիր:

Ինչպես հղել՝ Ադամյան Ս. Ծաղկունքի վիմագրական ժառանգությունը // ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», Գյումրի: 2025: Հ. 1 (28): 61-71 էջեր:

DOI: 10.52971/18294316-2025.28.1-61

THE EPIGRAPHICAL HERITAGE OF TSACHKUNQ

Susanna Kh. Adamyan

Institute of Archaeology and Ethnography of NAS, Yerevan, RA

Abstract

Introduction: The Gegharkunik region of RA is rich in historical and architectural monuments, the number of which increases every year as a result of archaeological excavations and earthworks. The first study was done back in the Middle Ages. Later, as a result of complicated military-political turns, some of the monuments were destroyed or damaged. **Methods and materials:** Already in the 19th century, after Eastern Armenia joined Russia, a huge attention was paid to the initiation of several branches of Armenology. During that time, the researchers by complementing each other, not only reported information about Armenian and non-religious settlements, but also collected Armenian lithographs, handwritten records, folklore, ethnographic, demographic, and historical materials. In the recent period, the study of the monuments has been comprehensive, especially the study of the inscriptions has given a new color to the study of the history and cultural values of Gegharkunik. In general, in the 70s of the last century 1547 inscriptions were recorded from Gavar, Martuni and Vardenis, which were summarized in the "Divan Armenian lithography" volume. **Analysis:** The studied inscriptions are mostly tombstones, sometimes written with irregular letter-forms. They provide insight into the population distribution and cultural development. **Results:** Over 160 newly discovered lithographs have been collected and copied by us in the last decade. In this article, we present the material evidences of the Tsaghkunk community of the Sevan region, the number of which reaches two dozen. Tsaghkunk is located in the northwestern part of the region, on the right bank of the Hrazdan River. The ancestors of the current residents migrated in 1828-1829 from historical Maku, Khoi, Van regions. The village is rich in medieval monuments. In XVII-XVIII centuries St Harutyun church was built by the head of the village, cemeteries with khachkars and tombstones have been preserved in its adjacent area and in different parts of the village.

Key words: *Tsaghkunk, Gegharkunik, epigraph, cross-stone, church, Sevan, medieval, St Harutyun, grave, manuscript.*

Citation: Adamyan S. *The Epigraphical Heritage of Tsakhkunk* // "Scientific Works" SHCAS of NAS RA. V. 1 (28). Gyumri. 2025, 61-71pp.. DOI: 10.52971/18294316-2025.28.1-61

Ն Ա Մ Ա Ր Ա Ն. Պատմական Գեղարքունի գավառի պատմաճարտարապետական կոթողների թիվն ավելանում է տարեցտարի հնագիտական պեղումների, դաշտային, հողաշինական աշխատանքների արդյունքում: Հուշարձանների ուսումնասիրումը մեծ թափ ստացավ հատկապես XIX դարի առաջին կեսին և շարունակվեց հետագա տարիներին: Այդ ընթացքում հոգևոր և աշխարհիկ դասի բանիմաց ճանապարհորդները, լրացնելով իրար, ոչ միայն հաղորդեցին տեղեկություններ բնակավայրերի վերաբերյալ, այլև հավաքեցին հայերեն վիմագրեր, ձեռագիր մատյաններ, բանահյուսական, ազգագրական, ժողովրդագրական, պատմական հարուստ նյութեր:

Նորագույն շրջանում հուշարձանների և հատկապես արձանագրությունների ուսումնասիրումը նոր երանգ հաղորդեց Գեղարքունիքի պատմության և մշակութային արժեքների ուսումնասիրության համար: Գեղարքունիքի մարզի Գավառի, Մարտունու և Վարդենիսի տարածաշրջաններից նախկինում գրավել և հրատարակվել է 1547 արձանագրություն [4]: Սակայն ուսումնասիրության առումով դուրս են մնացել ամբողջա-

կան գյուղեր և հուշարձաններ: Այդ նպատակով էլ վերջին տասնամյակում մեր կողմից փորձ է արվել հայտնաբերել նորահայտ վիմագրեր, ընդօրինակել դրանք, համեմատել նախորդ հրատարակություններում տեղ գտած վերձանությունների հետ: Ուսումնասիրությունների ընթացքում օգտվել ենք XIX դարի հայ տեղագիրների ուղեգրություններից, նորագույն հրատարակումներում տեղ գտած նյութերից և մեր դաշտային օրագրից: Ստորև ներկայացնում ենք Սևանի տարածաշրջանի Ծաղկունք համայնքի հուշարձաններից ընդօրինակված 19 նորահայտ վիմագրերը, որոնք գիտական շրջանառության մեջ դրվում են առաջին անգամ:

Ծաղկունք համայնքը գտնվում է Գեղարքունիքի մարզի հյուսիսարևմտյան մասում, Հրազդան գետի աջ ափին, ծովի մակերևույթից 1850 մետր բարձրության վրա: Մ. Սմբատյանը նշում է, որ «գիւղս իւր ծաղկագարդ դաշտերի գոյնգգոյն ծաղկանց իրաւամբ՝ Ծաղկունք անունը ժառանգել էր» [9, էջ 372]: Գյուղի մասին հիշատակություն կա Միմեոն Երևանցու «Ջամբո»-ում որպէս Սևանի մենաստանին ենթական բնակավայր [5, էջ 397]: Ներկայիս բնակիչների նախնիները տեղափոխվել են 1828-1829 թթ. պատմական Մակուի, Խոյի, Վանի շրջաններից: Ըստ Մ. Սմբատյանցի՝ բնակիչների մի մասն Արտազ գավառից է, մյուս մասը՝ Ղազախից [9, էջ 372]: XIX դարի 40-ական թթ. գյուղն ուներ 42 տուն [8, էջ 343], իսկ 60-ական թթ.՝ 68 տուն [9, էջ 372]: XX դարի սկզբին գյուղում արդեն կար 202 տուն [6, էջ 128], իսկ 2001թ. տվյալներով բնակվում էր 1014 մարդ [6, էջ 128]:

Թեև Ե. Լալայանը նշում է, որ գյուղում «ուշադրութեան արժանի ոչինչ չկայ, նույնիսկ եկեղեցին շատ հասարակ է» [6, էջ 128], այնուամենայնիվ Ծաղկունքը հարուստ է հուշարձաններով՝ Ս. Հարություն (XIX դ.) և Ս. Սարգիս (VII դ.) եկեղեցիները, մատուռներ, չորս գերեզմանատուն: Գյուղի տարբեր հատվածներում կան տասնյակ խաչքարեր և տապանաքարեր, որոնցից մի քանիսն արձանագիր են: Դրանք հիշատակագրային բնույթի են և թվագրվում են XIII-XVII դդ., կան նաև XIX դարի տապանագրեր: Անդրադառնանք դրանց:

Դիմաշենից Ծաղկունք մտնող ճանապարհի ձախ մասում գյուղի արևելյան գերեզմանատունն է, որտեղ պահպանվել են XIII-XX դդ. տապանաքարեր, խաչքարեր, դրանց պատվանդաններն ու բեկորները:

1. Խաչքարի բեկոր, պահպանվել է խաչի վերին թևը, դիմահայաց աջ մասում, 1 տող, (նկ.1).

ՏՐ ԱԾ

Կից XI-XIV դդ. թվագրվող երկու նույնատճ խաչքար կա՝ պատվանդանին ամրացված:

2. Խաչքար՝ մեծադիր, ստորին մասում, 5 տող, (նկ. 2, գրչ. 1).

Ի ԹՎԻՆ ՝ ԶԽԳ (1294 թ.) ԿԱՆԿՆԵՑԱԻ ԽԱԶՍ Ի/ ԲԱՐԵԽԱԻՍՈՒԹԻ

Հ/ԱՅՐԱՅԴԵՂԻՍ, ՈՐՔ/ ԿԱՐԴԼԱՅԼԷՔ ՅԻՇԵՍՁԻՔ:

Հայոց անձնանունների շարքում *Դեղ* արմատով միջնադարում հանդիպում ենք Խոցադեղ, Սիրադեղ, Հագարդեղ և այլն: Առաջացել է հայերեն *դարման*, *դեղ* բառից [2, էջ 63]:

Գյուղի կենտրոնում է գտնվում միակ մեծածավալ շինությունը՝ Ս. Հարություն բազիլիկ եկեղեցին, որը վերակառուցվել է XIX դարի կեսերին: Այն անմշակ քարից կառուցված ուղղանկյուն հատակագծով հուշարձան է, որն արդեն XIX դարի 60-ական թթ. «թեև

հին և անշուք է, բայց պատրաստ էին նորոգելոյ յառաջիկայ գարնանը» [9, էջ 372]: Վերանորոգության ընթացքում հուշարձանի պատերի մեջ տեղադրվել են միջնադարյան խաչքարեր, տապանաքարեր, որոնց մի մասը խորհրդային տարիներին ծածկվել են սվաղով: Եկեղեցու մուտքը հարավից է, կտուրը՝ երկթեք և փայտաշեն, ունի խորան՝ բեմով, խորանին կից երկու ավանդատուն, իսկ հյուսիսային պատի մեջ մկրտության ավազանն է: Եկեղեցին չի գործում, գտնվում է անմխիթար վիճակում: Խորհրդային տարիներին եղել է գյուղի պահեստը: Դրա մասին են վկայում հարավային մուտքի մեծ չափերը, որ նախատեսված են եղել բեռնատարների մուտք ու ելքի համար: Սրբավայրի շուրջը փռված է միջնադարյան գերեզմանատունը՝ խաչքարերով, հարթ և օրորոցաձև տապանաքարերով: Այստեղից մեզ հաջողվեց գրառել հինգ վիմագիր:

3. Խաչքար՝ մեծադիր, վարդյակի վրա, 6 տող, (նկ. 3, գրչ. 2).

ԱԾ ՈՂՈ/ԲՄԻ ԲՈՒՆԱՈՐ/ԻՆ ԵՒ ՀԱԶԱ/ԲԴԵՂԻՆ ԵՒ ԻԻՐ/ ԳԱԼԸՍ/ԵԱՆՆ

Բոնաւոր (Բոնավոր) անսովոր անձնանունը հիշատակվել է միայն XIII դարում [1, էջ 424], ըստ այդմ՝ խաչքարը XIII դարի գործ է:

Նախորդին կից կանգուն են երկու խաչքար՝ կերտված մանուշակագույն տուֆից, նույնառձ, արձանագրությունը քիվի վրա: Քանի որ խաչքարերից մեկի վիմագրում նշվում է Գեղամա աշխարհում XVI դարի նշանավոր Մելիքսեթ կազմողի անունը, ուստի ենթադրում ենք, որ մյուս խաչքարի հեղինակը ևս ինքն է: Այս քարգործի խաչքարերին բնորոշ են նեղ քիվը, լայն ճակատը, կենտրոնական խաչը մեծամասամբ սրածայր խորանի մեջ է լինում, իսկ շրջանակները լայն, մեծ, երկարավուն քառակուսներով են [3, էջ 157]:

4. Խաչքար, քիվին՝ 3 տող, թվականը կենտրոնական խաչի աջ և ձախ կողմերում է, (նկ. 4, գրչ. 3).

ՍԲ ԽԱՂՉՍ ԲՈՒՏԱԽԻՆ ԵՒ ԱՅԳՈՆԻՆ/ ԹՎԻՆ/ ԶՂԸ (1549 թ.)

Բուտախ-Բուդաղ անձնանունը հանդիպում ենք վիմագրերում և հիշատակարաններում նաև Պուտախ տարբերակով: Իբրև անձնանուն հայերի մեջ գործածական է եղել XVI դարից [1, էջ 418], տարածված է նաև Բուդաղյան ազգանունը: Այգուն իգական անձնանուն է, թուրքերենից թարգմանվում է այ-լուսին և գյուն-արեգակ: Գործածվել է XVI դարում [1, էջ 140]:

5. Նախորդին կից խաչքար, քիվին՝ 3 տող, (նկ. 5, գրչ. 4).

ՍԲ. ԽԱՂՉՍ ԲԱՐԵԽԱԻՍ Է ՍՈՒԼԱՂԻՆ, ԹՎԻՆ. ՌԲ (1553 թ.)

/ՄԵԼԻՔՍԷԹ/ ԿԱԶՄՈՂ

Նախորդ հրատարակիչ Ս. Բարխուդարյանը վիմագրում առկա ՍՈՒԼԱՂԻՆ կարդացել է ԱՐԻԷ ԱՂԻՆ [3, էջ 155], որն այնքան էլ հավանական չենք համարում:

6. Օրորոցաձև տապանաքար, մի կողին քառախորան խաչեր են, մյուսին՝ աշխատանքային գործիքներ, վիմագիրը վերին հատվածում է, 4 տող, (նկ. 6, գրչ. 5).

ԱՅՍ Է ՀԱՆԿԻՍՏ ԱՆԹԱՆ/ԷՍԻՆ, ՈՐ ՓՈԽԵՅԱՎ Ի ՔԼԻՐԻՍՏՈՂՍ. / ԹՎ /ՌՀԵ (1626 թ.)

7. Հարթ մեծածավալ տապանաքար, ստորին մասում սրածայր վերջավորությամբ, 2 տող (նկ. 7, գրչ. 6):

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻ/ՐՍՂ ԳԱ---ՀԱՆԷԻՆ

Եկեղեցուց հյուսիս-արևելք գյուղացիների կողմից տեղադրվել է իրար կից յոթ խաչ-քար (IX-XI դդ.): Ցավալի է, որ խաչքարերը տեղահանվել են իրենց հիմնական տեղից՝ կազմելով փոքրիկ գետնափոր անանուն սրբատեղի (հավանաբար նորագույն շրջանում են հավաքել մի տեղ):

Ծաղկունքի հյուսիսային գերեզմանատունը (աղբյուրի մոտ) զբաղեցնում է մոտ 2000 քառ. մետր տարածք: Այստեղ թաղումները շարունակվել են նաև նորագույն շրջանում. կան ուղղանկյուն, հարթ, օրորոցաձև տապանաքարեր, մի մասը անմշակ բազալտից է, պահպանվել են կանգուն, կոտրված խաչքարեր (IX-XIV դդ.), խաչքարերի բեկորներ, պատվանդաններ: Այստեղից մեզ հաջողվեց գրառել մեկ տասնյակից ավելի վիմագիր:

8. Խաչքար, կանգուն, ստորին մասում պահպանվել է միայն թվականը, 1 տող.

ԹՎ ՌՀԲ (1623 թ.)

9. Տապանաքար, հարթ, գիրն անկանոն, 6 տող, (նկ. 8) .

ԱՅՍ Է/ ՀԱՆԳ/ԻՍՏ ԿԼ Ա/ԴԼ ԱՊԵՏ/Ի. Թ. ՌՃԷ (1658 թ.)

10. Տապանաքար, ուղղանկյուն սալ, 2 տող (նկ. 9, գրչ. 7).

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ/ ԱՂՊՈՒԼՈՒՆ. ԹՎԼԵՂ ՌՃԻԸ (1679 թ.)

11. Տապանաքար, ուղղանկյուն սալ, վիմագիրը եղծված, 3 տող.

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ.... / ԹՎԼԵՂ ՌՃԻԹ (1680 թ.)

12. Խաչքար, տեղահանված, երկու մասից, քիվի դիմահայաց ձախ հատվածը կոտրված, XIII-XV դդ. աշխատանք է, դատելով զարդաքանդակներից, վիմագիրը քիվին, 2 տող, (նկ. 10, գրչ. 8).

ՄԲԽԱՂՍ ԲԱՐԵԽԱԻՍ Է ՄԻ ԻՐԱԿՈՍԻՆ

13. Տապանաքար, հարթ, 6 տող, (նկ. 11, գրչ. 9).

ԱՅՍ Է ՀԱՆ/ԳԻՍՏ Ա/ՁԱՐԻՆ ՈՐԴ/ՈՅ ՏԱՆՏ/ԷՐ ԳԵՂ

14. Տապանաքար, հարթ, բնորոշ XVII-XVIII դդ., մանր տառերով, կիսով չափ եղծված, 3 տող, (նկ. 12).

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ԴԱՆԻ/ԷԼԻՆ, ՅԻՇԵՑԷՔ ՓՈԽԵՑԱԻ Ի ՔՍ/
ԱՆԱ.....ՀՈՆԻՍԻՆ, ԱՄԵՆ

15. Տապանաքար հարթ, հավանաբար 3 տող, ընթերցվում է 2 տողը.

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ / ԱՅՆ ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔՍ/

16. Տապանաքար, օրորոցաձև, հարավային նիստին եռախորան խաչաքանդակներ են, հյուսիսային նիստին՝ պատկերաքանդակ է, վերին հատվածում վիմագիրն է՝ կիսատ, 1 տող, (նկ. 13).

ՄԲԽԱՂՍ ԲԱՐԼԵՂՈՍ Է ՋԼԱԲ...

Գերեզմանատանը պահպանվել են նաև XIX դարի տապանաքարեր, որոնցից մի քանիսին նպատակահարմար ենք գտնում անդրադառնալ, քանի որ առնչվում են Վի-րահայոց թեմի առաջնորդ Սարգիս արքեպիսկոպոս Ջալալյանցի տոհմագրության հետ: Անվանի հնագետ Ե. Լալայանը նշում է, որ Սարգիս Ջալալյանցը (1809-1879) ծագումով Ծաղկունքից է [6, էջ 128], սակայն վերջինիս ծննդավայրը Վասպուրականի Արտազ գավառի Եղինդ գյուղն է: 1862-63 թթ. իր շրջագայության ժամանակ Նոր Բայազետի գավառի հոգևոր գործակալ Մեսրոպ Սմբատյանցը հանգրվանել է Ծաղկունքում, որտեղ հոգևոր

գործունեություն էր ծավալում Սարգիս Զալալյանցի հորեղբոր որդին՝ Կարապետ Զալալյանցը [9, էջ 371]: Վերոնշյալ գերեզմանատանը պահպանվել են Կարապետի ծնողների՝ Ավետիքի և Մարգարիտի տապանաքարերը:

17. Տապանաքար, անմշակ բազալտից, 2 տող, ((նկ. 14).

ՀԱԻՐ ԻՄ ԱԻԵՏԻՔ/ ԶԱԼԱԼԵԱՆՅ, 1863

18. Տապանաքար, անմշակ, վիմագիրը քիչ վնասված, 3 տող, (նկ. 15).

ՄԱՅՐ ԻՄ ՄԱՐ/ԳԱՐԻՏ / 1854

Գյուղի արևելյան հատվածում բլուրի վրա անմշակ քարից կառուցված, փոքրածավալ Ս. Սարգիս եկեղեցին է: Եկեղեցու դրսում և ներսում կան IX-XIV դդ. ամբողջական, վնասված, տեղահանված խաչքարեր, բեկորներ:

19. Խաչքարի բեկոր, 1 տող, (նկ. 16).

...Է ԱՇԻՆ

2006 թ. եկեղեցուն կից կառուցվել է Ս. Սարգիս մեծածավալ եկեղեցին Աղաջանյան գերդաստանի կողմից, որն ուխտատեղի է դարձել տարածքի բնակիչների համար:

Ե Զ Ր Ա Հ Ա Ն Գ ՈՒ Մ: Գեղարքունիքի մարզի պատմաճարտարապետական կոթողների և վիմագրերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ տարածաշրջանն ունեցել է բացառապես հայկական հարուստ ժառանգություն: Վիմագրական նոր բացահայտումները, արձանագրությունների վերլուծությունը լրացնում են մարզի պատմության բացերը՝ առաջարկելով նոր տեղեկություններ բնակավայրերի էթնիկ կազմի, տոհմագրության, պատմության, եկեղեցիների և խաչքարերի մշակույթի վերաբերյալ: Հատկապես կարևոր են վերջին տարիների հետազոտությունները, որոնք հնարավորություն են տվել հայտնաբերելու և գիտական շրջանառության մեջ դնելու նոր վիմագրեր, որ արժեքավոր սկզբնաղբյուրներ են միջնադարյան և նոր շրջանի Հայաստանի մշակութային, կրոնական և քաղաքական կյանքի վերաբերյալ: Տարածաշրջանի վիմագրերի համակողմանի հետազոտությունը պետք է շարունակվի, որպեսզի այն կարևոր խթան հանդիսանա մշակութային ժառանգության պահպանության և ուսումնասիրության համար:

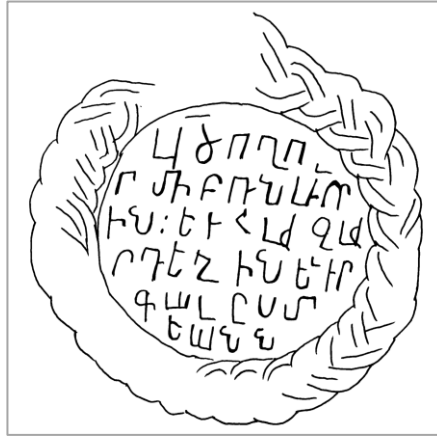
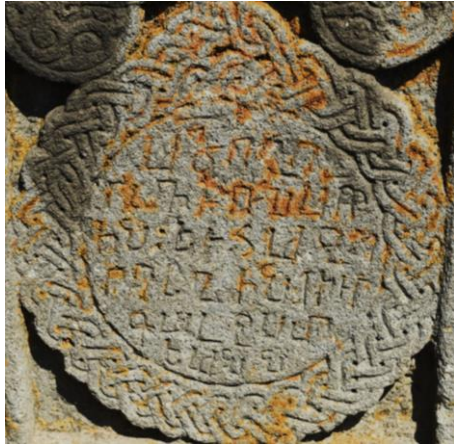
ԼՈՒՄԱՆԿԱՐՆԵՐ, ԳՐԶԱԳՐԵՐ

նկ.1

Ի:Թ Վ: 2: Խ: Գ: ԿԱ
 Ն ԿԿ. ԵՑԱԻ ԽԱՅՍԻ
 ԲԱՐԵԽԱՍՈՒ ԹԻՅ
 ԱՅՐԱՅԴԵՂԵՍՄՔ
 ԿԱԴԵՔԻՅԵՍ ԵԻՔ

Նկ. 2, գրչ. 1

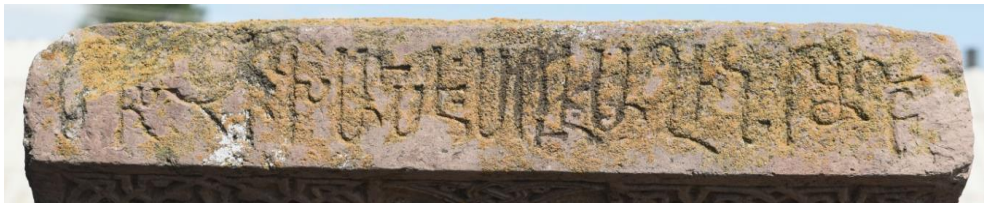

Նկ. 3, գրչ. 2

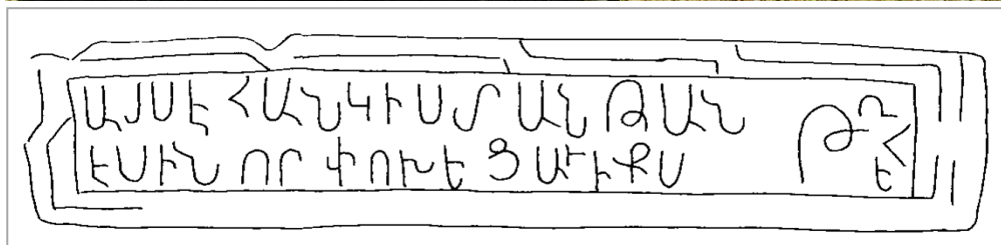
ԽԻ ՉՍԲԵՏԱԽԻՆԵԱԿԳՈՅ

Նկ. 4, գրչ. 3

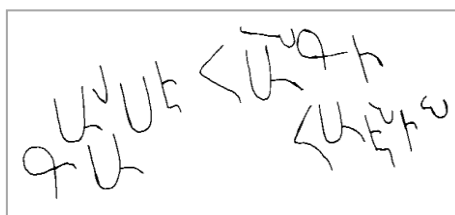
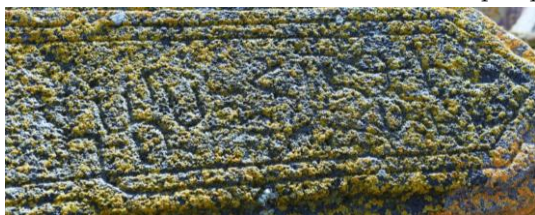

Ս ԽՆԻՄԱՍԵՍՈՒԱՂԻՆԹԶԷ

Նկ. 5, գրչ. 4

Նկ. 6, գրչ. 5

Նկ. 7, գրչ. 6

Նկ. 8

ԱՆՍԷՆԱՆԳԻՍՍ
ԱՆՇԱԼՈՆԵԹՆ.ԾԻՇ

Նկ. 9, գրչ. 7

ՆՍԶԻՄԻԱ
ԲԱԿՈՍԻՔ

Նկ.10, գրչ. 8

Նկ. 11, գրչ. 9

Նկ. 12

Նկ. 13

Նկ. 14

Նկ. 15

Նկ. 16

Գ Ր Ա Կ Ա Ն ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

1. Աճառեան Հր. Հայոց անձնաստույնների բառարան: հ. 1: Երևան: ԵՀ հրատ.: 1942: 633 էջ:
2. Աճառեան Հր. Հայոց անձնաստույնների բառարան: հ. 2: Երևան: ԵՀ հրատ.: 1944: 682 էջ:
3. Բարխուդարյան Ս. Միջնադարյան հայ նարտարապետները և քարգործ վարպետները: Երևան: ՀՍՍՌ ԳԱ հրատ.: 1963: 383 էջ:
4. Դիվան հայ վիճագրության, պրակ IV: կազմեց՝ Ս. Բարխուդարյանը: Երևան: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ.: 1974: 526 էջ:

5. **Երևանցի Ս.** *Ջամբռ*: Երևան: «Մուղնի» հրատ.: 2003: 640 էջ:
6. **Լալայեան Ե.** *Նոր Բայազէտի գաւառ* // Ազգագրական հանդէս: Թիֆլիս: 1908: գիրք XVIII: 126-131 էջեր:
7. **Հակոբյան Ս.** *Հայաստանի մարզերը. Փեղարքունիքի մարզ.* պատմական հանրագիտարան: Երևան: Հեղինակային հրատ.: 2010: 239 էջ:
8. **Շահխաթունեանց Հովհ.** *Ստորագրություն կայծղիկէ Էջմիածնի եւ հինգ գաւառացն Այրարատոյ:* Էջմիածին: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին հրատ.: 2014: 559 էջ:
9. **Սմբատեանց Մ.** *Տեղագիր Փեղարքունի Ծովագարդ գաւառի:* Վաղարշապատ: տպ. Մայր Աթոռոյ Ս. Էջմիածնի: 1895: 843 էջ:

References

1. **Acharian Hr.** "Dictionary of Armenian Names" [*Hayotc andznanneri bararan*], V. 1. Yerevan: YU Publishing House, 1942, 633 p.. (in Armenian)
2. **Acharian Hr.** "Dictionary of Armenian Names" [*Hayotc andznanneri bararan*], V. 2. Yerevan, 1944, 682 p.. (in Armenian)
3. **Barkhudaryan S.** "Medieval Armenian Architects and Stone Masters" [*Mijnadaryan hay chartarapetnery ev qargorts varpetnery*], Yerevan: Publ. House of the AS of the Armenian SSR, 1963, 383 p.. (in Armenian).
4. "Corpus of Armenian Epigraphy" [*Divan hay vimagrutyun*], Volume IV, by S. Barkhudaryan. Yerevan: Publ. House of the Academy of Sciences, 1974, 526 p.. (in Armenian)
5. **Catholicos Simeon Yerevantci**, "Jambr" [*Jambr*], Yerevan. "Mughni" Publ..ing House, 2003, 640 p.. (in Armenian)
6. **Lalayan Y.** "The Province of New Bayazet [*Nor Bayazeti gavar*], // Ethnographic Journal, Book XVIII. Tbilisi, 1908, 126-131 pp.. (in Armenian)
7. **Hakobyan S.** "Regions of Armenia: Gegharkunik Region, Historical Encyclopedia" [*Hayastani marzery, Gegharquniqi marz*], Yerevan: Author's Edition, 2010, 239 p.. (in Armenian)
8. **Shakhhatuneants Hovh.** "Description of the Catholic Etchmiatsin and Five Districts of Ayarat [*Storagrutyun katoghike Ejmiatsni ev hing gavaratcn Araratoy*], Etchmiatsin: Mother See of Holy Etchmiatsin Publ.House, 2014, 559 p.. (in Armenian)
9. **Smbatants M.** "Topography of the Seaside District of Gegharkunik" [*Teghagir Gegharquni tsovazard gavari*], Vagharshapat: Printing House of the Mother See of Holy Etchmiadzin, 1895, 843 p.. (in Armenian)

Ընդունվել է / Received on: **16. 03. 2025**

Գրախոսվել է / Reviewed on: **12. 04. 2025**

Հանձնվել է տպ. / Accepted for Pub: **23. 05. 2025**

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Սուսաննա ԱԳԱՄՅԱՆ՝ պատմ. գիտ. թեկնածու, ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի վիմագրության բաժնի գտաշխատող, Երևան, ՀՀ, էլ. հասցե՝ susannaiae@mail.ru // orcid 0009-0008-8941-4483

Susanna Adamyan: Ph. D., researcher at the Epigraphy Department of the Institute of Archaeology and Ethnography of NAS, Yerevan, RA.
e-mail: susannaiae@mail.ru // orcid 0009-0008-8941-4483